

Stiletten

ORGAN FÖR INDEPENDENT LIVING I SVERIGE SEDAN 1986 | NR 1 2007 | 40:-

SVERIGE
TILLGÄNGLIGHETENS LAND?

En dag leker alla barn i samma park. De reser med samma buss och ingen behöver använda köksingången för att komma in i skolan. Teveprogrammen teckentolkas och alla tidningar finns i ljudformat. Drömmen är vacker men verkligheten krass. Vem ska betala? Och vad ryms i begreppet tillgänglighet?

FULLÄNDAD SEXHANDBOK

BLINDHET INGET VACCIN MOT BUS

MYTEN OM DET TILLGÄNGLIGA SVERIGE

Välkommen till ett nummer av Stiletten där vi punkterar myten om det tillgängliga landet Sverige. Läs om kvinnan som byggde sin egen ramp för att komma in i second handbutiken i början på 90-talet och jämför med artikeln om bokhandeln som öppnade i höstas. Blir du upprörd är ett tips att läsa om marschen för tillgänglighet och redan nu skriva in datumet i almanackan. Missa inte heller kors-

ordet och annonsen om att Stiletten söker nya medarbetare. Dessutom bjuder vi på recensioner av en sexhandbok och av den nystartade tidningen Unique Generation, en krönika och nyheter från övriga delar av världen. Vill också passa på att tacka Ebba Bonde och Nina Ramsby för ett gott samarbete. Vi kommer att sakna er nu när ni slutar. **Finn Hellman, redaktör**

AD/ GRAFISK FORM
Ebba Bonde
ebba@ebbabonde.se

REDAKTÖR
Finn Hellman
finn.hellman@stil.se

BILDRED/ ILLUSTRATÖR/ FOTOGRAF
Nina Ramsby
produktion@ninaramsby.se

Stiletten

Stiletten | Redaktör Finn Hellman Telefon: 08-506 221 96 Växel: 08-506 221 50 finn.hellman@stil.se | Adress Stils kontor, Arenavägen 63, 7 tr. 121 77 Johanneshov info@stil.se | Ansvarig utgivare: Sture Jonasson jonasson@telia.com | Stiletten på webben www.stil.se | Antal utgåvor 6 nummer per år | Prenumerationer 200 kronor, stödmedlem 100 kronor/år Stiletten ingår. Omslagsbild Nina Ramsby.

STIL är en del av den internationella medborgarrättsrörelsen för människor med funktionshinder - Independent Living. Stiletten är en kanal för STIL och Independent Living- rörelsen i Sverige. Stiletten vill väcka debatt för full tillgänglighet inom samhällets alla områden och visa vilka möjligheter som öppnar sig med personlig assistans.

STILETTEN- MEDARBETAREN GUNILLA HÅRDBERG I FÖRHÖR

GÖR I DETTA NUMMER?

Recenserar boken "The ultimate guide to sex and disability". (läs mer på sid 23)

VAD GÖR DIG ARG JUST NU?

Otillgänglighet i den fysiska miljön, när jag bemöts som mindre vetande för att jag "rullar" fram i tillvaron och

när färdtjänsten inte fungerar.

VAD GÖR DIG GLAD JUST NU?

Mina barnbarn, solen när den skiner från en blå himmel, mitt nya golv jag ska lägga in hemma.

KAN DU BERÄTTA OM NÅGON GÅNG DU GJORT BORT DIG?

Jag är i hissen på Åhléns. Iklädd kjol och sandaler och skjorta. Helt plötsligt känner jag att mina trosor har gått sönder och glider ner. Utan att

ens tänka mig för så drar jag upp kjolen och börjar fixa med resären... När jag hör fnissningar inser jag att jag inte är själv. Rodnaden stiger i ansiktet och det är inte en mild röd färg utan riktigt ilsket rött. Jag svamlar något om disträ, obetänksam, trött, bla bla bla och sen smiter jag som en liten fis i rymden ut och försvinner in bland montrar så fort hissen stannar på nästa plan.

DESSA MEDVERKAR OCKSÅ: Susanne Berg susannes.jobb@bredband.net | Jonas Brun jonas_brun@yahoo.se | Pernilla Fredholm pernilla.fredholm@tele2.se | Gunilla Hårdberg gunilla.hardberg@stil.se | Emma Jessen emma.jessen@gmail.com | Olle Lidbom postmaster@vassaeggen.se | Sofia Thoresdotter sofia.thoresdotter@comhem.se | Kenneth Westberg kenneth.westberg@telia.com | Nicoletta Zoannos nicoletta.zoannos@independentliving.org | Korrektur: Kait Bessing kait.bessing@srfstockholm.se | Ansvarig utgivare: Björn Thorén bjorn.thoren@bredband.net

14.

Hon bröt mot lagen för att kunna fynda

17.

Alla ska kunna klä sig snyggt

20.

Demokratin är till för fräscha och friska

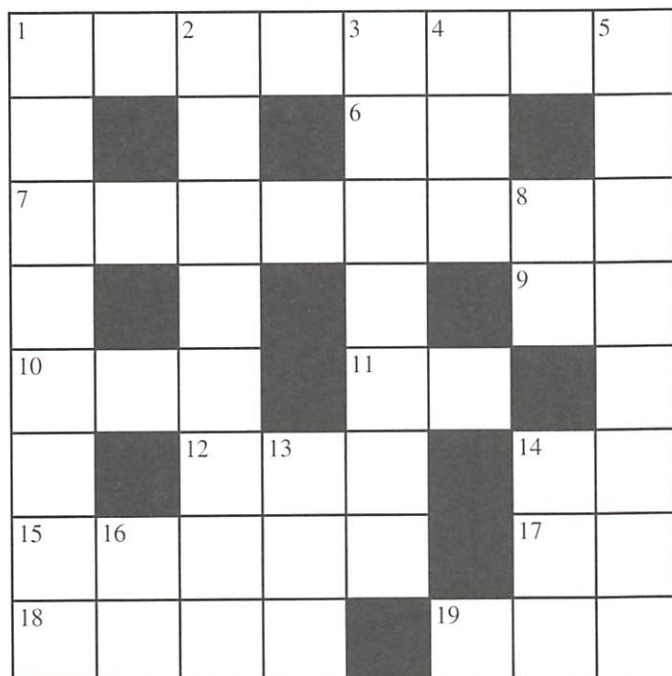
22.

INTERNATIONELLT. Poet fick hjälp att dö.

23.

Den unika generationens tidning recenserar

VINN BIOBILJETTER!

Jonas Brun -07

LODRÄTT:

1. Har smak för andra
2. Står bakom katedern
3. Läskande i barnbok
4. Vak
5. Är en lastad eka
8. Ersattes av du
13. Epok
14. Hända
16. Förära

VÅGRÄTT:

1. Sammansvärjning
6. På startknappen
7. Omsorgsfull
9. Dåligt omdöme
10. Orkar
11. Omgående
12. Var tyst
14. Mor i stian
15. Scengöra
17. Ett heligare parti kort
18. Krukgrund
19. Ses ibland med far först

KLIPP UR OCH SKICKA DITT SVAR TILL STILETTEN!

Stils kontor, Arenavägen 63, 7 tr. 121 77
Johanneshov. Märk kuvertet "Stilettens korsord".

NAMN

ADRESS

Vinnaren får två biocheckar till valfri film.

KLIPP UR OCH SKICKA IN!

FOTO | NINA RAMSBY

Stiletten söker nya medarbetare

Stiletten är på ständig jakt efter krönikörer, recensenter och serietecknare. Vi söker både vana skribenter och otränade skrivare. Vi vill i synnerhet komma i kontakt med personer med egna erfarenheter av funktionshinder. När du skriver för Stiletten gör du det oftast ideellt så länge du inte är utbildad eller yrkesverksam journalist. Frilansjour-

nalister anlitas regelbundet och i samband med att årets första nummer av tidningen kommer ut påbörjas rekryteringen av en journalist på halvtid och en ny bildredaktör. Hör av dig om du själv är intresserad eller känner någon vi borde kontakta.

Finn Hellman, redaktör

”Tjänsten Assistanskoll gör det möjligt att jämföra assistansanordnarna på en rad punkter. Bland annat ges uppgifter om assistenternas löner, hur många anställda företaget har och om några av dessa själva använder personlig assistans.”

ILLUSTRATION | NINA RAMSBY

Enklare välja rätt assistans

Om du har haft problem att välja assistansanordnare tidigare ska dina bekymmer kunna lätta nu. Det är i alla fall tanken med den Internetbaserade tjänsten Assistanskoll.

– Assistanskoll är i första hand till för den assistansanvändare som letar efter de alternativ som står till buds. Det kan vara att man är ny på området eller att man står inför ett byte av Anordnare. Det lär finnas runt 300 privata assistansanordnare och ungefär lika många kommunala. Bara att hålla sig ajour är ett företag, säger Adolf Ratzka, chef på Independent Living Institute och initiativtagare till Assistanskoll.

Adolf Ratzka säger att tjänsten också är till för kommunernas LSS-handläggare. I deras arbete ingår att på ett opartiskt sätt informera assistansanvändare om vilka Anordnare som finns. Och tanken är att Assistanskoll ska bli ett instrument som underlättar för handläggarna att vara neutrala.

– Då kan de helt enkelt printa ut rubbet och ge sina klienter några A4 så att de kan sitta i lugn och ro själva, säger Adolf Ratzka.

Tjänsten Assistanskoll gör det möjligt att jämföra assistansanordnarna på en rad punkter. Bland annat ges uppgifter om assistenternas löner, hur många anställda företaget har och om några av dessa själva använder personlig assistans. Och man kan till exempel se hur länge Anordnaren funnits, antal kunder och vad som ingår i administrationsavgiften.

– Det är ett intressant projekt. Bra sätt att sammanställa

Datum bestämt för marschen för tillgänglighet

Lördag den andra juni kommer det åter igen att demonstreras för en lagstiftning som klassar otillgänglighet som diskriminering. Det är för femte året i rad som marschen för tillgänglighet arrangeras.

– Det blir samma marschväg som tidigare men förhoppningsvis mera underhållning vid Mynttorget som är marschens mål, säger Emma Johansson, koordinatör för marschen och ledamot i Stils styrelse.

– Om allt blir som vi hoppas kommer det i år hållas manifestationer runt om i landet och inte enbart i Stockholm, säger hon.

För mer information om marschen för tillgänglighet: www.marschen.se

FOTO | NINA RAMSBY

Stil möter våren med kamratstöd

Peer support kallas det kamratstöd som utgör en hörnsten i Independent Livingrörelsen. Det är ett erfarenhetsutbyte i en grupp om högst sju personer som träffas utan experter eller andra ledare. I vår återupptar Stil träffarna där man kan prata om vad som helst. Ämnet för träffen väljer gruppen gemensamt.

–En gång såg jag en person som fått

sitt funktionshinder i vuxen ålder och hon hade intagit den typiska underdånhetsattityden. Eftersom samhället var så snällt och tog hand om henne ville hon inte ställa några krav, berättar Lars-Åke Karlsson, chef för AL-service. Men han fick se henne förändras:

– Efter att ha samtalat med andra i den kamratstödjande verksamheten gick den här kvinnan från att se sig som offer till att bli en aktiv samhällsmedborgare, berättar han. Förutom vanliga Peer supportträffar planerar Stil att arrangera träffar för föräldrar med funktionshindrade barn. Det har gjorts förut och varit mycket uppskattat säger Lars-Åke Karlsson. Han säger att man mycket gärna ser att ungdomar hör av sig också.

För att anmäla sig till Peer support-verksamheten ska man ringa Stils huvudkontor.

Finn Hellman

info. Men jag undrar hur man ska veta att det som Anordnarna uppger om sig själva stämmer, säger Pär Alexandersson, huvudsekreterare i LSS-kommittén.

–Det finns bara ett fält för fritext där anordnaren kan beskriva sig själv. Alla andra uppgifter är svar på ja och nej frågor, vilket ska minimera utrymmet för olika tolkningar. Vad som ingår i den administrativa avgiften, vilka tjänster de presterar, det är knappast nåt det går att ljuga om, det är ju förmodligen deras avtal som preciserar det, säger Adolf Ratzka.

Adolf Ratzka säger att om man är orolig för att anordnarna ska ljuga om sin verksamhet finns det kontrollinstanser. Dels kan en anordnare välja att bli certifierad av Intresseföreningen För Assistansberättigade (IFA) en form av kravmärkning,

Dels kan man anmäla ett företag som far med osanning till Konsumentombudsmannen och allmänna reklamationsnämnden.

Karsten Inde är verkställande direktör på företaget Olivia Personlig Assistans. Han är positiv till Assistanskoll men på en punkt är han kritisk:

–Assistanskoll borde vara fristående. I och med att Stil är en av anordnarna som presenteras på Assistanskoll och Stil och Independent Living Institute associeras till varandra, kan opartiskheten ifrågasättas, säger Karsten Inde.

Adolf Ratzka bemöter kritiken:

–Jag medger att det kan tolkas som att Stil skulle få en bättre position. Men vi ställer samma frågor till alla och de uttryck vi använder är standardiserade. Svaren är nästan uteslutande kvantitativa vilket gör det lätt att jämföra. Det försvårar för tolkningar, vilket kvalitativa svar hade kunnat innebära. Vi har valt den metoden för att göra det lättare att jämföra men också för att inte kunna anklagas för att favorisera nån, säger Adolf Ratzka, chef på Independent Living Institute och initiativtagare till Assistanskoll.

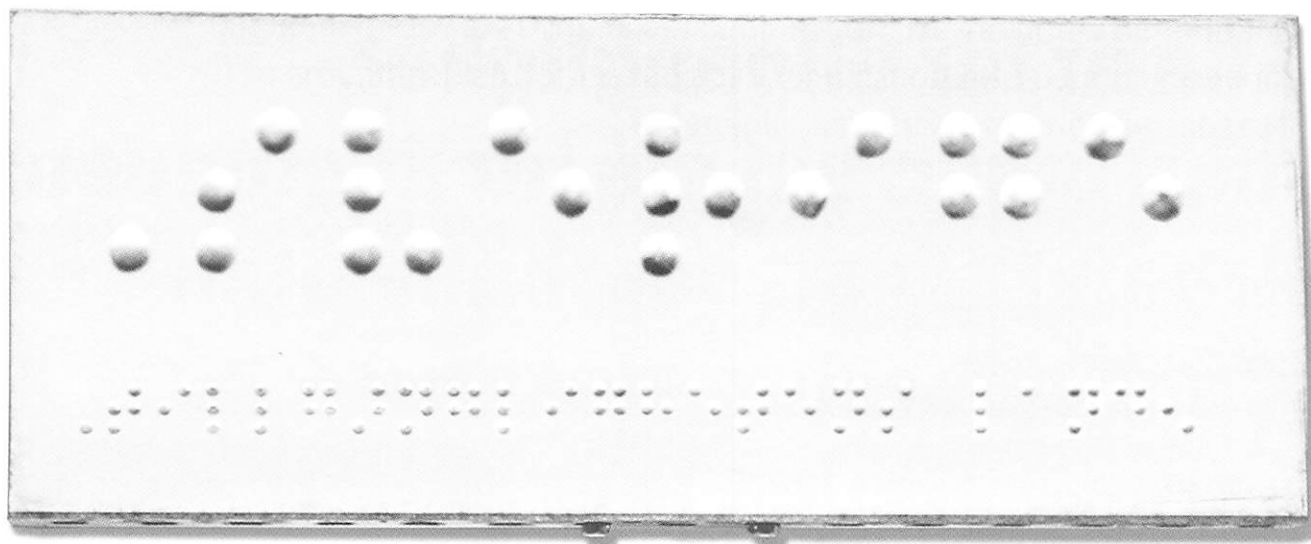
I nuläget har 15 anordnare i Skåne anslutit sig till Assistanskoll. Arbetet fortsätter med att få fler och från andra delar av landet att gå med.

Du hittar den nya konsumentupplysningen på: www.independentliving.org/assistanskoll.

Finn Hellman

**Alla är för tillgänglighet,
men ingen vill stå för kostnaden.
Arbetet för ett samhälle utan
diskriminering visar att
otillgänglighet inte går att
informera bort. Men det finns
också ljuspunkter i form av
kreativa lösningar och sam-
arbeten funktionshinder-
grupper emellan.**

Både människor med och människor utan funktionshinder säger ofta att bara vi ökar kunskapen om funktionshinder blir allt bra. Men kampen för tillgänglighet lär oss något annat. Vi blir varse att många funktionshindrade fortfarande är utestängda från kollektivtrafiken trots att det finns en lag från 1979 som förbjuder det. Och vi ser att kommunerna inte straffar byggherrar som bygger otillgängligt, trots att sådana sanktionsmöjligheter finns. Och vi lär oss att det är minst lika svårt att få en hemsida från 2007 tillgänglig som det är att tillgängliggöra en pub i Gamla Stan från 1707.

Men kampen för tillgänglighet lär oss också att hitta kreativa lösningar. Bland annat har handikapprörelsen arbetat fram en modell för hur trottoarkanter ska se ut för att passa både synskadade och rullstolsanvändare – den så kallade Stockholmsmodellen. Och en överenskommelse har slutits mellan allergiker och ledarhundsförare om ömsesidig respekt för varandras behov.

Finn Hellman

Tillgänglighets-tema sidorna 8-15 ▶

Det finns en vision om att Stockholms stad år 2010 ska vara tillgänglig för personer med funktionshinder. Men hur ser förutsättningarna ut för den som vill göra sin affärslokal tillgänglig?

Tung stentrappa för en liten bokhandel

Jag träffar Bitte Andersson som driver den lilla bokhandeln Hallongrottan vid Hornstull i Stockholm. När jag kommer dit en mulen vardagsförmiddag möts jag av, förutom en stentrappa, rader av bokhyllor med feministisk/HBT-litteratur, presentartiklar, barnböcker och fanzineserier. Bitte Andersson bjuder på te och hallongrottor och berättar att mycket av hennes litteratur handlar om förtryck av minoriteter.

–Även om ingen med funktionshinder vore intresserad av min affär, är det viktigt för mig att den är tillgänglig, säger Bitte Andersson och visar mig stentrappan med tre stora trappsteg och en liten trång entré. Hon har ännu inte talat med fastighetsägaren men har själv börjat undersöka saken och bland annat tagit reda på att det inte skulle fungera med en ramp därför att den skulle behöva vara sju meter lång och då hamna mitt i Bergsundsgatan.

Inför bokhandelns invigning ringde Bitte Andersson Stockholms stad och blev då kopplad till Tillgänglighetsprojektet där arkitekten Lennart Klaesson är ansvarig för information till näringsidkare.

–Han sade att det inte finns några ekonomiska bidrag. Det tycker jag är en signal från kommunen om att det här inte är så viktigt, säger Bitte Andersson.

Jag beger mig till Tillgänglighetsprojektet på Kungsholmen för att tala med Lennart Klaesson som möter upp i entrén och lotsar mig genom vindlande gångar till sitt

kontor. Jag beskriver situationen för Hallongrottan och frågar vad Bitte Andersson kan göra.

–Först bör hon kontakta fastighetsägaren, men i hyreskontraktet står det ofta att hyresgästen ansvarar för att bekosta ombyggnationer. Vad hon då kan göra är att rådgöra med en specialiserad arkitekt, en privat tillgänglighetskonsult eller med oss på Tillgänglighetsprojektet, vi kan göra skisser på lösningar, men sedan måste hon anlita någon som gör jobbet.

Finns det specialiserade företag?

–Nej, hon får anlita vanliga företag i byggbranschen. Ofta går det att ordna med en lös ramp som läggs ut vid behov.

Och om trappan är för hög?

–Då måste en lyftanordning installeras, de billigaste kan fällas upp mot väggen och kostar uppåt 100 000 kr. Det är naturligtvis en stor kostnad för en liten bokhandel, det vore ju bra om det fanns kommunala eller statliga bidrag.

Lennart Klaesson tror att Hallongrottans stentrappa är för stor för att falla under "Lagen om enkelt avhjälpta hinder", som kom 2001 och som säger att enkla tillgänglighetshinder måste tas bort. Det handlar då om mindre nivåskillnader, bländande belysning, bristande varningsmarkering eller skyltning berättar Lennart Klaesson, som är kritisk till hur Stockholms stad hanterat lagen.

GRATIS
FIKA

Flera
anledningar
till jubel:

Hurra! **FEMMAN** Hurra!

Frukt-drinkar
Färs

HALLONGROTAN

Böcker och kuriosa

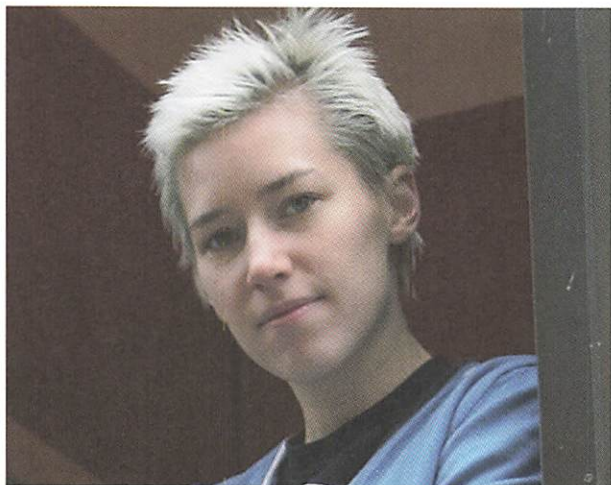

FOTO | NINA RAMSBY

– Idag har jag ingen buffert, jag tog ett banklån för att starta upp butiken, nu går alla inkomster till att köpa böcker.

Bitte Andersson, Butiksägare Hallongrottan.

– Trots 600 anmälningar har inget ärende kommit upp i någon byggnadsnämnd ännu.

Varför?

– Ärendena är kvar på utredningsnivå, på Stadsbyggnadskontoret har en handläggare hand om alla anmälningar. Fastighetsägarna informeras och svarar vanligtvis att det ska åtgärdas längre fram eller att det blir för dyrt, säger Lennart Klaesson och jämför med Västerås som han anser har lyckats bättre, där väntar inte kommunen på anmälningar utan gör egna kontroller av fastigheterna. Han tror att det behövs tuffare tag i Stockholm för att nå målsättningen att de enkelt avhjälpta hindren ska vara borta 2010.

– Kommunen kan teoretiskt utdela vite eller genomföra åtgärden och fakturera fastighetsägaren, men det kräver modiga politiker.

Zdenka Sramkova är tillgänglighetskonsult på Kompetenscenter för tillgänglighet, KCT-Stockholm. Jag träffar henne i ett litet kontor på HSO, Handikappförbundens samarbetsorgan, i Sundbyberg där hon är anställd i projektet "Tillgängliga bostadsområden". Hon förespråkar en vid syn på begreppet tillgänglighet och menar att det sä-

kert finns saker Bitte Andersson kan göra även om det för tillfället inte är ekonomiskt möjligt att installera en lyftanordning.

– Hon kan tills vidare ha en ringklocka för att komma ut och erbjuda personlig service, och jag tycker att hon även borde låna och testa en utfällbar ramp. Men tillgänglighet är också mer än ramper och hissar, det är även att se till att det inte står saker i vägen för synskadade eller att kunder blir rätt bemötta utifrån sina egna förutsättningar och behov.

Zdenka Sramkova hoppas att otillgänglighet i form av Hallongrottans stentrappa i framtiden ska bli olagligt i en antidiskrimineringslagstiftning där fastighetsägarna blir skyldiga att göra sina lokaler tillgängliga.

Bitte Andersson får tills vidare leva med stentrappan eftersom hon i dagsläget inte har så stora ekonomiska resurser.

– Idag har jag ingen buffert, jag tog ett banklån för att starta upp butiken, nu går alla inkomster till att köpa böcker. Men längre fram kanske jag ordnar en stödfest för att samla in pengar, säger Bitte Andersson.

Kenneth Westberg

Ken Gammelgård och Anna Westerberg. Dagny Mörk fanns med i samtalet via telefon och finns därför inte med på bild.

Röster om ett omtvistat begrepp

Tillgänglighet har blivit ett ord som används i många sammanhang, men vad betyder det egentligen? Stiletten ville reda ut begreppsdjungeln och har pratat med tre personer med olika uppfattningar i ämnet.

Anna Westerberg är utbildad tillgänglighetskonsult men jobbar idag för Unga Rörelsehindrade och sitter med i De Handikappades Riksförbunds styrelse i Stockholmsdistriktet. Ken Gammelgård jobbar på Handisam, Myndigheten för handikappolitisk samordning, där man just avslutat arbetet med att uppdatera Handikappombudsmannens riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning. Dagny Mörk har jobbat med tillgänglighetsfrågor i många år, de senaste två på konsultföretaget Bygg klokt.

Anna Westerberg och Ken Gammelgård berättar båda att tillgänglighetsfrågorna hela tiden genomsyrar deras arbete men Anna är också noggrann att påpeka hur viktig tillgängligheten är i hennes vardagsliv.

–Jag och alla andra som har ett funktionshinder, vi

kommer i kontakt med tillgänglighet hela tiden. Det räcker med att det inte är plogat för att det ska påverka vardagen. Tillgänglighet är mitt och många andras liv.

I FN:s standardregler talar man om tillgänglighet som tillgång till den yttre miljön och som tillgång till information och möjlighet till kommunikation. Men räcker det?

– Det som ofta slår mig är att tillgänglighet och bemötande är lika viktigt. När jag gjorde min praktik som tillgänglighetskonsult på Täby Kommun så tog det mig en och en halv månad att få folk att förstå att jag har en cp-skada och inte var bakom flödet. Därför måste båda samspela, säger Anna Westerberg.

Ken Gammelgård menar att det är naturligt att se tillgänglighet som tillgång till allt det byggda och till trafi-

Ken Gammelgård

– Det finns en del andra ord man använder, i bygglagstiftningen pratar man om tillgänglighet och användbarhet. Sen skulle jag nog säga delaktighet.

Ken Gammelgård

– Vaddå tillgänglighet? Det är inte parkeringsplatser vi menar, väl? Jag skulle vilja att man istället talar om tillgänglighet för personer med funktionshinder. För att det ska bli tydligt.

Dagny Mörk

ken och till kommunikation och information. Men han vill bredda begreppet och lägga till ett attribut; nämligen det som Handisam kallar tillgänglig verksamhet.

– Det innefattar saker som attityder och okunskap som ofta leder till en dålig tillgänglighet och att människor utsluts ändå säger han.

Dagny Mörk tycker snarare att begreppet har blivit lite för brett.

– Vaddå tillgänglighet? Det är inte parkeringsplatser vi menar, väl? Jag skulle vilja att man istället talar om tillgänglighet för personer med funktionshinder. För att det ska bli tydligt, säger hon.

Hur ska man då få andra att förstå att okunskap och dåligt bemötande också är en del i tillgänglighetsbegreppet?

Ken Gammelgård tror att det krävs att frågan tas upp till diskussion oftare än vad som görs idag men att man nu-förtiden faktiskt har mer av ett helhetsgrepp än för några år sedan.

Men om man inte vill använda just ordet tillgänglighet finns det då några andra alternativ? Ken Gammelgård drar ett djupt andetag och säger:

– Det finns en del andra ord man använder, i bygglag-

stiftningen pratar man om tillgänglighet och användbarhet. Sen skulle jag nog säga delaktighet.

– En sak som blev tydlig för mig under min utbildning till tillgänglighetskonsult var detta med handikappgångar. En del ligger ju på baksidan av en byggnad och tidigare har jag sett det som tillgängligt. Men det är ju inte användbart. Varför ska jag behöva gå in där, frågar sig Anna Westerberg. Dagny Mörk vill också skilja på tillgänglighet och användbarhet och säger:

– På det fysiska planet är tillgängligheten mycket bättre idag än för kanske tjugo år sen. Vad som däremot blivit sämre är användbarheten och servicen. Det spelar ingen roll om jag kommer på tåget om jag inte kan köpa en biljett i en biljettlucka utan är hänvisad till en biljettautomat som inte fungerar för mig om jag är synskadad eller har lässvårigheter, säger hon.

Alla tre menar alltså att tillgänglighet och användbarhet är lika viktigt när man vill förklara på vilket sätt människor med funktionshinder ska kunna delta i samhället på lika villkor som andra. Men vad är rimligt? Räcker det att en rullstolsburen person kommer in på en restaurang för att det ska räknas som tillgängligt eller ska restaurangen

Anna Westerberg

- När jag gjorde min praktik som tillgänglighetskonsult på Täby Kommun så tog det mig en och en halv månad att få folk att förstå att jag har en cp-skada och inte var bakom flödet.

Anna Westerberg

kunna ta emot tio rullstolsburna gäster? Ken Gammelgård menar att man alltid måste sätta rimligheten i relation till vilken verksamhet det gäller.

- Om vi talar om en stor restaurang så är det väl rimligt att den kan ta emot ett större antal personer som använder rullstol än en mindre med ett fåtal bord. Men hur många restauranger på Söder i Stockholm, där jag själv bor, är tillgängliga för en person som använder rullstol? Tänk att kunna välja restaurang efter maten som serveras och inte efter om jag kommer in eller inte, säger han.

Idag är det så att verksamheter själva måste stå för de kostnader som uppkommer i samband med tillgänglighetsåtgärder enligt ansvars- och finansieringsprincipen. Men vad händer om det inte finns pengar? Borde man inte kunna få stöd i form av ett skatteavdrag för att till exempel installera en hiss? Ken Gammelgård är inte främmande för andra lösningar men tycker att det finns en risk i att urholka ansvars- och finansieringsprincipen.

- Då kommer alla att vänta på avdraget och strunta i att göra sin verksamhet tillgänglig. Vill man verkligen anpassa så ser man till att räkna med den kostnaden, säger han.

Nicoletta Zoannos

BYGG KLOKT FAKTA

Bygg Klokt är ett konsultföretag som arbetar för att öka tillgängligheten och användbarheten i den byggda miljön. Bygg klokt ger också råd till stat, kommuner, företag och andra som vill förbättra tillgängligheten i sin omgivning. Ansvars- och finansieringsprincipen formulerades i mitten av 1970-talet av den dåvarande handikapputredningen. Den innebär att om en verksamhet måste anpassas i något avseende för att bli tillgänglig för en viss grupp människor, ska det finansieras inom ramen för den ordinarie verksamheten.

Trots flera påstötningar förblev entrén till Monica Anderssons favoritbutik otillgänglig. Till slut fick hon nog och byggde sin egen ramp.

Hon tog saken i egna händer – byggde egen ramp

Ett stilla regn hade just fallit över Södermalm. Luften var skön att andas och full av spänd förväntan. Det var då, en sommarkväll för snart 14 år sen, som Monica Andersson gjorde en civil olydnadsaktion för tillgänglighet. Med hjälp av sin assistent murade hon en ramp till Myrornas second handaffär vid Skanstull på Södermalm i Stockholm.

–Jag bodde i närheten och gick förbi flera gånger i veckan. Jag älskar second hand men kunde bara kika in genom skyltfönstret. Trappsteget på en 10-12 centimeter var för högt för att jag skulle kunna komma in med min el-rullstol, säger hon.

Monica hade under en längre tid funderat på att göra en aktion av det här slaget. När hon skulle anställa en ny

personlig assistent berättade hon om sina planer och tankarna föll i god jord. Assistenten hade gjort civil olydnadsaktioner med Grön Ungdom och var helt med på noterna.

– Hade det varit en personlig assistent som inte velat eller varit rädd hade det inte funkat. Men den här tjejen både kunde och ville, säger Monica Andersson.

Inför aktionen hade hon inte förberett sig på något speciellt sätt. Hon hade visserligen kontakt med plogbillsrörelsen, fredsaktivister som förstör vapen, men hon var inte aktiv i någon grupp. Förutom plogbillarna inspirerades Monica av Independent Livingrörelsens aktioner på 60- och 70-talet i Kalifornien.

–Funktionshindre studenter vid universitetet i Berkeley cementerade ramper och krävde att få tillgängliga stu-

Natten mot den 21 juli 1993 gjorde Monica Andersson en direktaktion för tillgänglighet.

FOTO | SCANPIX

dentboenden som andra. Och nu är det tillgängligt i Berkeley. Där ligger Sverige långt efter, säger hon.

Medan hennes personliga assistent blandade till cementen i en hink på bakgården ringde Monica pressen och tipsade om vad som var på gång.

–När vi murat en stund dök både Expressen och polisen upp. Jag förklarade för polisen att det var mitt och inte min assistents initiativ och att jag ville ha ett tillgängligt samhälle, säger Monica Andersson.

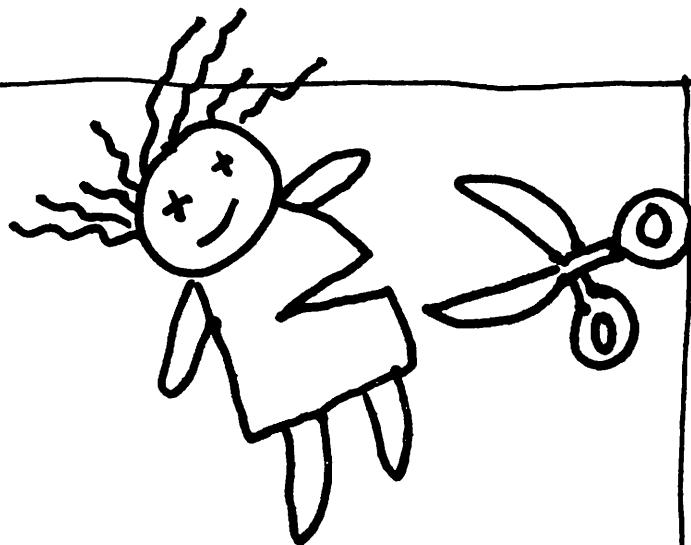
När Södermalmspolisen förstod att det inte rörde sig om ett inbrott betraktade de Monica som hjälte, berättar hon. De lät henne och hennes assistent hållas men dagen därpå hackade Stockholms gatu- och fastighetskontor bort den olagliga rampen. De ansåg att den var i vägen för synska-

dade. Monica Andersson riskerade att få betala böter men ärendet las ner.

Fjorton år har gått sen Monica bröt mot lagen i tillgänglighetens namn men fortfarande saknar Myrornas second handbutik en fast ramp. Däremot finns en portabel ramp som kan plockas fram vid behov. Men det är ingen lösning hon är nöjd med.

–Då måste min assistent eller någon annan gå in i affären och be dem ta fram rampen. Jag kan fortfarande inte ta mig in på egen hand. Bara vi som vet om att affären har en lös ramp kan efterfråga den och så fort det kommer lite is och snö på trappsteget blir den lösa rampen obrukbar, säger Monica Andersson.

Finn Hellman

ATT UTNYTTJA SITT HANDIKAPP

En gång när jag var fyra år blev jag jättearg på min mamma. Då tog jag en trasdocka som hon hade sytt till mej och så klippte jag sönder den i små, små bitar. Gissa om hon blev arg:

"Vad har du gjort!", skrek hon. "Det vet jag inte", sa jag, "jag är ju blind..."

Det gick hon inte på förstås, men jag tror att det var då jag började försöka ta reda på om man kan ha nån nytt av att man inte ser. Mina föräldrar var inte alls överens på den punkten. Min stränga mamma ansåg att det alltid var fel att försöka "utnyttja sitt handikapp". Min pappa, däremot, tyckte att om man nu skulle släpa omkring på sitt handikapp hela livet, så kunde man väl åtminstone få ha lite nytta av det.

Som tonåring utnyttjade jag min synskada hejdlöst, eller kanske inte min synskada direkt, men det att människor trodde att jag automatiskt var snäll bara för att jag var blind. Jag kunde göra nästan vad som helst, palla äpplen, snatta, skolka och ändå bli betraktad som snäll och oskyldig. Mina kompisar hade också användning av det. "vi måste ju följa med och hjälpa Sofia", sa dom till sina föräldrar, och då fick dom vara ute mycket längre och deras föräldrar trodde att vi bara gjorde snälla saker.

När jag pluggade på universitetet på 80-talet var jag faktiskt med om motsatsen. På den tiden hade man inga anpassade datorer till sin hjälp, utan man fick skriva på en vanlig skrivmaskin. Då kunde man inte själv läsa det man hade skrivit, och kom man av sej mitt i nånting var det jättesvårt att veta var man var.

Jag skulle göra en jämförelse mellan romantiken och wienerklassicismen och mitt på sidan fyra ringde telefonen och jag svarade. Sen hade jag ingen aning om hur långt jag hade kommit.

Min lärare tittade igenom min text och sa: "lite väl pladdrigt, tycker jag, den får du göra om och då förväntar jag mej att du gör ditt bästa..." Jag kunde ha strypt honom!

Nu är jag 40 år och jag har fortfarande inte riktigt hittat nån vettig balans mellan dom här två ytterligheterna, men jag jobbar på det. Jag tror inte att det egentligen handlar om att skaffa sej fördelar, utan snarare handlar det om att lära sej vad som är rimligt. När jag klarar av att ställa rimliga krav på mej själv kan jag också få andra att göra det, fast då kanske mina argument måste bli lite bättre än dom var när jag var fyra...

Sofia Thoresdotter

FOTO | KRISTIAN BENGSSON

Kläddesignern Frida Bard tycker att alla ska ha möjlighet att få känna sig snygga. Därför gör hon kläder för rullstolsburna tjejer.

Frida Bard framhäver kurvorna

När Frida Bard var 17 år gammal blev hennes bästa väninna förlamad. Under åren som följde insåg Frida hur svårt det var att hitta bekväma och snygga kläder för den som sitter i rullstol.

– Som till studenten, det var ju hopplöst. Klänning funkade inte, för det blev bara bubbligt framtill. Byxor blev för låga bak och knöliga fram, berättar hon.

Frida Bard gick modelinjen på Beckmans designhögskola i Stockholm för några år sedan, och under tredje året hade de ett projektarbete där man skulle designa en kommersiell kollektion med tydligt målgruppsfokus. För Frida

var valet självklart. Hon gjorde en liten kollektion för rullstolsburna tjejer, med hjälp av sin lärare och sig själv som modell. Det blev mycket sittande framför spegeln.

– Man fick verkligen fundera och tänka till. Alla vanliga kläder är ju gjorda för folk i rörelse. Men om man ständigt sitter ner kan man inte ha till exempel jeans med sömmar och fickor bak som skaver.

Efter Beckmans var Frida Bard ute och föreläste för rullstolsburna tjejer i olika grupper. De provade kläder och pratade, och Frida upptäckte en annan sak:

– Många som kör sina stolar själva, blir ofta muskulösa

FOTO | KRISTIAN BENGTSOON

– Men kavaj till exempel, det hade jag aldrig kunnat använda. Därför var det så häftigt att få prova Fridas kavaj, för det funkade.

Petronella Stenfelt provmodell

i överkroppen medan benen blir försvagade. Mina kläder var för trånga upptill och för stora i benen.

Via tjejgrupperna träffade Frida Bard sin nuvarande provmodell Petronella Stenfelt, som är rullstolsburen och jobbar som grafisk formgivare.

– Jag gillade verkligen Fridas kläder, men jag hade också en massa åsikter om saker Frida inte tänkt på när det gällde utformningen, berättar Petronella.

Petronella Stenfelt hade aldrig varit särskilt intresserad av mode förut, eftersom kläderna ändå inte satt särskilt snyggt. Själv köpte hon kläder i vanliga affärer som hon sydde om så att de skulle passa någorlunda.

– Men kavaj till exempel, det hade jag aldrig kunnat använda. Därför var det så häftigt att få prova Fridas kavaj, för det funkade. En av Fridas klänningar tyckte jag först inte var min stil, men när jag tog på mig den blev jag förvånad över hur snyggt det var!

Med Petronellas hjälp och en skräddare har Frida Bard designat en hel kollektion kläder för rullstolsburna tjejer under märket Estelle. Populära kläder i kollektionen är bland andra ett par tajta jeans med dragkedjor längs benen som gör dem lätta att ta på och av, och som är ledade i knäna så att det inte ska bli en massa överflödigt tyg i knäveckan. Korsetten som är designad efter ett 1800-tals-

mönster är också eftertraktad. Den knyts i ryggen och är kvinnlig och glamorös. Den ger dessutom stadga åt ryggen samt håller in magen på ett smickrande sätt. För många rullstolsburna handlar det mycket om att skyla och dölja, medan Frida Bard vill göra tvärtom:

– När man sitter ner försvinner möjligheten att framhäva höfterna och benen, och då återstår bysten. Därför är korsetten superbra, och många gillar den jättemycket, konstaterar Frida.

För Petronella Stenfelt har Fridas kläder betytt en hel del för självförtroendet men också för yrkesidentiteten.

– I mitt jobb är det viktigt att se professionell ut. Eftersom rullstolen hela tiden blir mitt signum, känns det extra viktigt att ha snygga kläder.

Hon önskar att fler klädföretag skulle våga satsa på rullstolsburna.

– De flesta kläderna för oss är standardtillverkade för att passa alla, och därför har många rullstolsburna slutat bry sig om hur de ser ut, för det är liksom ingen idé. En del har inte ens skor på sig. Andra unga människor klär ju upp sig och gör sig fina, det är så sorgligt att rullstolsburna ska missa allt det bara för att man gett upp.

Pernilla Fredholm

Demokratin förutsätter normalitet

– Det finns stora brister i den svenska demokratin, säger Emma Jessen som nyligen lagt fram en statsvetenskaplig uppsats. Stilletten bad henne att sammanfatta sina resultat.

När jag i höstas skulle skriva min kandidatuppsats i statsvetenskap vid Lunds universitet valde jag att undersöka funktionshinder, deltagande och demokrati. De frågor jag ställde var:

1) Hur produceras/reproduceras funktionshinder som en avvikelse från normalitet inom resonemang för politiskt deltagande, och

2) vilka blir konsekvenserna av whiteness/normalitets-resonemang för demokratin utformning och omfattning?

För att besvara frågorna gjorde jag en teoristudie och intervjuade sju personer. Personerna är ordförande för sitt parti i Skåne och intervjuades för att de har politisk legitimitet som folkvalda heltidspolitiker.

Teoristudien tar upp olika typer av demokrati och vilka krav på deltagande som dessa ställer. Andra teorier kopplar det medicinska sättet att tala om normalitet och avvikelser till människosyn. Resultatet blir att den funktionshindrade förknippas med att "fela" medicinskt även i sociala sammanhang, så att en person med funktionshinder associeras till svaghet och passivitet istället för att uppnå självständighet. Ur ett demokratiskt perspektiv är självständighet nödvändigt eftersom ett fritt och jämlikt deltagande hör till demokratin grunddefinition.

När jag kopplade ihop resultatet från intervjuerna och teorierna blev det tydligt hur funktionshinder sågs som en avvikelser från normalitet och förknippat med svaghet och sjukdom. En av ordförandena sa till exempel: "de funktionshindrade [...] De är ju alltid i skymundan. Och är det inte någon annan som är något fräschare och friskare, eller hur vi ska uttrycka det, som driver deras frågor (...)." Citatet belyser att intervjupersonen uppfattar en funktionshindrad som motsatsen till fräsch och frisk, det vill säga, ofräsch och sjuk. Av den anledningen kan den funktionshindrade inte själv föra sin talan, utan det krävs att någon utan funktionshinder säger vad den funktionshindrade tycker eller behöver.

Alla intervjuade knöt deltagande till demokrati. Någon sa att det viktigaste med demokratin är friheten att ha en åsikt och få uttrycka den. Flertalet intervjupersoner var

samtidigt medvetna om att funktionshindrade sällan tillfrågas i utredningar, att trösklarna i politiken är för höga om man ska ha psykisk tillgänglighet i åtanke, och att deltagande bygger på att man deltar självständigt. Men trots att fem av de intervjuade helt menade att funktionshindrade generellt har svårare att komma till tals än personer utan funktionshinder, och de andra två personerna höll med fast med viss tvekan, nämnde ingen av dem att man bör vara utan funktionshinder för att lättare komma till tals. Istället nämndes att man bör ha utbildning, trygg ekonomi och behärska språket väl. Det betyder att kravet på att man inte bör ha funktionshinder för att delta är så självklart att det inte ens behöver uttalas.

Resultatet visar att funktionshinder skapas och återskapas genom traditionella medicinska perspektiv, trots att en medvetenhet kring utestängning och diskriminering är närvarande. Den negativa särbehandlingen synliggörs genom whiteness, då ingen av politikerna nämner att man inte bör ha ett funktionshinder för att höras bra, trots att funktionshinder ses som skäl till att höras dåligt.

Whiteness är en omedvetenhet om hur "normaliteten" gör att de som inte betraktas som "normala" stängs ute. Alltså uppmärksammas inte att många människor i Sverige idag inte kan sägas delta fritt och jämlikt som uppsatsens demokratiteori kräver. Även om uttalandena inte ska ses som representativa för all demokratisk verksamhet i Sverige är det rimligt att anta att politikerna till viss del återskapar ett sätt att tänka som även finns inom deras organisation.

Uppsatsens slutsats gällande demokratin utformning och omfattning är att Sverige inte kan sägas vara ett demokratiskt land, än mindre en deltagardemokrati, då inget fritt och jämlikt deltagande existerar. Demokrati betyder folkstyre men begränsas idag till att vara ett normalitetsstyre.

Emma Jessen

För att läsa uppsatsen "Fräschare och friskare kontra främmande och farligt – Om normalitet och funktionshinder i demokratiskt deltagande" i sin helhet: theses.lub.lu.se/undergrad/

SVERIGES
RIKSDAG
HÄLLER ÖPPEN
FÖR ALLA
SOM VILL
KOMMA IN
TILL
SVERIGES
RIKSDAG

Debatt efter dödshjälp i Italien

Några dagar före jul dog Pierluigi Welby efter att en doktor stängt av hans respirator. Welby, känd poet och medlem i det liberala partiet Radicali Italiani, hade under flera år drivit frågan om rätt till dödshjälp såväl inom partiet som i den italienska debatten. Radicali Italiani kräver att italiensk lagstiftning ändras så att dödshjälp blir tillåten.

Welbys död kom efter att en italiensk domstol avslagit hans begäran om hjälp att slå av respiratorn. Domstolen erkände visserligen Welbys rätt att avstå eller avbryta en medicinsk behandling, men konstaterade att läkare inte har tillåtelse att ta aktiv del i detta. Marco Cappato, ledare för Radicali Italiani uttalade sig efter domstolsbeslutet. Han sa att man tillsammans med Welby diskuterade möjligheter för honom att få dödshjälp oavsett avslaget. Mindre än en vecka senare var Welby död.

Doktor Mario Riccio, som stängde av respiratorn, förnekade under

en presskonferens att han gjort sig skyldig till illegal dödshjälp. Han redogjorde för hur han gett Welby lugnande medel och sedan kopplat bort respiratorn, men hävdade att han endast uppfyllt sin patients rätt att avstå medicinsk behandling. Riccio riskerar upp till 15 års fängelse. Han har hörts av polis men inte delgivits misstanke om brott. Fallet har också tagits upp i styrelsen för den lokala läkarorganisationen.

Radicali Italiani och även Welby själv har kritiserats för att driva en politisk kampanj med utgångspunkt i Welbys önskan att dö. Hjälp att stänga av respiratorer sker redan i dag i det tysta enligt flera källor. Domstolsbegäran innebar däremot att fallet blev offentligt. Om domstolen beviljat Welbys begäran hade det inneburit ett principiellt domslut som gjort det lagligt att ge dödshjälp i Italien. Fallet har skapat en intensiv debatt.

Susanne Berg

NY LAG I VENEZUELA

Venezuelas parlament har antagit en lag som garanterar personer med funktionshinder sjuk- och hälsovård och bättre tillgång till arbete.

Arbetsgivare ska i framtiden anställa fler personer med funktionshinder. Tidigare har företag med fler än 50 anställda varit tvungna att ha två procent funktionshindrade bland sina anställda. Inom tre år ska nu alla arbetsgivare anställa personer med funktionshinder på minst fem procent av arbetsplatserna.

Krav på tillgänglighet ställs också. Såväl offentligt ägda som privatägda medieföretag ska satsa mer på tillgänglighet i form av till exempel teckentolkade sändningar. Krav ställs också på anpassningar i kollektivtrafiken.

Stopp för rumänska institutioner

Den rumänska regeringen har meddelat att man ska finansiera service till personer med funktionshinder i hemmiljö. Myndigheten för personer med funktionshinder konstaterar att de existerande institutionsbyggnaderna till största delen är så gamla och dåligt underhållna att det är oekonomiskt att ha dem kvar. Institutionerna kommer därför att bytas ut mot service i samhället.

Regeringens besked kom som svar på en skrivelse från Stiftelsen Pentru Voi, Inclusion Rumänien med flera. I skrivelsen uttryckte organisationerna oro för att

målsättningarna i handlingsplanen för den sociala välfärden inte möjliggör finansiering av service utanför institutionerna. Pentru Voi påpekade också att den rumänska regeringen uttalat att lån från Världsbanken ska användas för att bygga tio nya institutioner.

Regeringen meddelar nu att man kommer att utöka handlingsplanen med utveckling och finansiering av service i hemmiljö. Man svarar också att några nya institutioner inte planeras.

– Ingen vill se pengar slösas bort, särskilt inte på att bygga om gamla och nedgångna institutioner vilka påminner om tidigare kränkningar av de mänskliga rättigheterna, säger Laila Ono, Pentru Vois direktör.

www.pentruvoi.ro

Krig skapar funktionshinder

Fler än 50 000 amerikanska soldater har skadats i Irak, många med bestående funktionshinder. En tredjedel har psykiska skador som posttraumatiskt stressyndrom, depressioner och drogberoende. Tusentals andra har rörelsehinder på grund av hjärn- och ryggmärgsskador.

Amerikanska regeringens enhet för veteranfrågor har underskattat mängden skadade. Resultatet är månadslånga sjukvårdsköer. Fler än 400 000 veteraner från krigsinsatser i Irak och andra länder väntar också på beslut om ersättning.

Ny tidning vill fokusera på möjligheterna

Lagom till jul fick Sverige en ny tidning. Initiativtagare är David Lega och livsstils-

magasinet heter Unique Generation. Stilletten ville veta vilka chanser Unique Generation har att överleva på mediemarknaden och bad den oberoende medieskribenten Olle Lidbom om ett utlåtande.

Unique Generation vill vara ett anorlunda livsstilsmagasin. Detta gör de tänkta läsarna till en brokig och luddig skara: "unika människor" och "människor som känner sig utanför" är två uttalade riktlinjer. Detta är ju en hyfsat motsägelsefull avgränsning. Är alla unika människor utanför? Är inte alla unika?

Framgångsrika tidningar löser alltid ett problem för sina läsare: Vad ska jag köpa för bil, vilken digitalkamera ska jag köpa, vad ska jag ha på mig i vår, vilka konstnärer från konstmässan i

Basel kommer att bli kända, hur ser Kate Holmes bröllopsklänning ut?

Om tidningen löser problemet väl blir läsaren mycket glad.

Det viktigaste för Unique Generation är nu att snabbt inför nästa nummer bestämma sig för vilket problem den vill lösa åt läsaren. Nu nafsar den istället på bred front. Det är lite sex och samlevnad, en biografisk intervju med Efva Attling, musikrecensioner, texter om några gamla böcker och allmänna resetips om New York. Det finns ingen röd tråd som binder samman – den vill inte vara en tidning om funktionshinder. Men eftersom texterna ändå handlar en del om funktionshinder så blir intrycket milt sagt splittrat. Skäms den?

Hade Unique Generation vågat definiera en nisch hade den blivit tydlig och relevant. Nu är den inte någon bred livstilstidning och någon smal specialtidning är den inte heller. Den driver inga teser (förutom att man ska vara "glad och positiv" och "tro på sig

själv") och saknar en bärande idé.

Det är svårt att göra bra magasin, det kräver både insikt och erfarenhet. Att göra fantastiska magasin är ännu svårare, då krävs talang och kreativitet.

Unique Generation är varken eller, det är tyvärr mest en amatörmässig kuliss. Det finns varken hantverksmässighet eller professionalism bakom det tjocka omslaget.

Det gör att Unique Generation inte kommer överleva särskilt länge, inte på egna meriter åtminstone, kanske med välvilliga bidrag. Ett halvår kanske, max ett år. Den kommer aldrig att bli lönsam – och magasin som slukar pengar överlever aldrig.

Olle Lidbom

Fler recensioner av Olle Lidbom hittar du på www.vassaeggen.se

Gör din egen bedömning av Unique Generation. Surfa till www.uniquegeneration.com. Där kan du även beställa papperstidningen.

The Ultimate Guide to Sex and Disability

En bok av Miriam Kaufman författare, Cory Silverberg grundare till en utbildningsbaserad sexshop och Fran Odette funktions-

hindrad aktivist som talar om kvinnors hälsa, kroppsförståelse, sex och funktionshinder.

"The Ultimate Guide to Sex and Disability" riktar sig till personer med funktionshinder, kronisk värk eller sjukdom men den är skriven så att den passar alla människor. Den är komponerad på ett genialt sätt med en blandning av fakta, allvar och humor.

Den "Ultimata Guiden" täcker stora områden, allt från hur man pratar sex med sina anhängare, vänner och personliga assistenter till hur man rent praktiskt kan gå till väga för att klara av att ha sex.

Kärnan i boken är det självklara i att

alla människor är nyfikna på sex och har sex oavsett funktionshinder eller ej.

Hela boken genomsyras av att sex är roligt och att det är ännu roligare om man är medveten om vad man gör och vad man vill.

Författarna av boken är raka när det behövs men har också en mjuk, respektfull framtoning.

Bokens tillkomst grundas på otaliga intervjuer av personer med funktionshinder, deras partner och närstående. Det jag ser som positivt med dessa intervjuer är att de inte tar fram endast det besvärliga och negativa, de plockar minst lika mycket fram det positiva, vilket gör att boken ger en stor dos av inspiration.

Vissa delar av boken fick mig faktiskt att brista ut i rejäla skrattanfall, härlig läsning.

Det jag uppskattade var också att boken inte ställer krav på någon, den respekterar människor som väljer att avstå från sex, den fördömer ingen för

sin sexuella läggning.

"Den Ultimata Guiden" går in på hur man bygger upp en positiv sexuell självbild, hur man finner en partner, hur man talar med andra om sex och funktionshinder, hur man har säker sex både fysiskt och psykiskt.

Den betraktar även en del av de myter som finns kring människor med funktionshinder och sexualitet. Som exempel går man in på myten om att personer med funktionshinder är könlösa individer.

En annan fråga som tas upp är hur kunna vara spontan i sin sexualitet när kroppen fysiskt inte tillåter det, den gör det med en humoristisk underton vilken inte på något sätt känns sårande utan mer inspirerande.

Boken släpptes 2003 och jag kan inte förstå varför den ännu inte har översatts till svenska.

Gunilla Hårdberg

Vi ser på dig lite annorlunda.

Sådant som rullstolar, proteser och vita käppar saknar betydelse för oss som arbetar på Stil. Kanske beror det på att de flesta av oss själva har ett funktionshinder.

Det gör att vi förstår nyanserna i ett liv med personlig assistans. Vi vet till exempel hur det känns att bli så beroende av andra människor att man slutar att försöka själv.

Därför vet vi också att det bara är du som kan förändra ditt liv.

En av de mest utvecklande förändringarna är att själv bli arbetsledare för sina assistenter. Ansvaret blir större, men möjligheterna fler.

Välkommen att ta reda på hur många. Ring 08-506 221 50 så berättar vi mer om nästa utbildningstillfälle. Eller besök www.stil.se